

พลวัตความเชื่อกับการท่องเที่ยวยุคใหม่: กรณีศึกษาพระธาตุพนมในภาคอีสาน
THE DYNAMICS OF BELIEF AND MODERN TOURISM: A CASE STUDY OF
PHRA THAT PHANOM IN NORTHEASTER THAILAND

พระมหาจิรศักดิ์ คุณวโส

Phramaha Jirasak Kunawangso

วัดโนนพระแก้ว, ประเทศไทย

Wat Nonphrakeaw, Thailand

*Corresponding author, e-mail: jirasuk1982mm@gmail.com

Received: 25 April 2025, Revivsed: 9 May 2025, Accepted: 24 May 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตของความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุพนมในจังหวัดนครพนม และบทบาทของความศรัทธาทางศาสนาในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวยุคใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยเน้นการวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดทุนทางวัฒนธรรม พลวัตทางสังคม และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ข้อมูลที่ใช้ประกอบการศึกษาได้จากการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสำรวจภาคสนามในพื้นที่ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ความเชื่อที่มีต่อพระธาตุพนมไม่ได้ลดลงแม้ในบริบทของโลกดิจิทัล แต่กลับเกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงออก เช่น การไหว้พระออนไลน์ การเข้าร่วมพิธีกรรมผ่านสื่อดิจิทัล และการแสวงบุญในเชิงประสบการณ์ การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาในพื้นที่พระธาตุพนมก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชนท้องถิ่น และส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมอย่างหลากหลาย ทั้งยังสร้างบทบาทใหม่ให้กับชุมชนในฐานะผู้จัดการทรัพยากรท้องถิ่นอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ยังมีความท้าทาย เช่น ปัญหาความแออัด ผลกระทบทางวัฒนธรรม และการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม บทความจึงเสนอแนวทางการพัฒนาโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม และการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวที่เคารพบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อรักษาคุณค่าเชิงจิตวิญญาณควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ความเชื่อ, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, พระธาตุพนม, ศรัทธา, ภาคอีสาน, การแสวงบุญ, เทคโนโลยีดิจิทัล, การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

This academic article aims to examine the dynamics of belief related to Phra That Phanom in Nakhon Phanom Province and the role of religious faith in driving modern tourism in Northeastern

Thailand. The study employs theoretical frameworks of cultural capital, social dynamics, and cultural tourism. Data was collected through document analysis, in-depth interviews, and field observations. The findings reveal that religious beliefs toward Phra That Phanom have not diminished in the digital era. Instead, they have adapted into new forms of expression, such as online worship, digital participation in rituals, and experiential pilgrimages. Faith-based tourism in the area has generated income for local communities and fostered diverse cultural activities. Moreover, communities have assumed new roles as sustainable managers of local resources. Nevertheless, challenges remain, including overcrowding, cultural impacts, and unequal income distribution. The article proposes development strategies emphasizing community participation, appropriate use of technology, and tourism policies that respect local cultural contexts. These strategies aim to preserve spiritual values while promoting sustainable economic development.

Keywords: Belief, Cultural Tourism, Phra That Phanom, Faith, Northeastern Thailand, Pilgrimage, Digital Technology, Community Participation

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาได้ก้าวขึ้นมาเป็นหนึ่งในกระแสสำคัญของการท่องเที่ยวระดับโลก ด้วยเหตุผลที่ว่ามนุษย์ไม่ได้แสวงหาเพียงความบันเทิงหรือการพักผ่อนหย่อนใจเท่านั้น แต่ยังแสวงหาความหมาย ประสบการณ์ทางจิตวิญญาณ และความผูกพันกับรากเหง้าทางวัฒนธรรม ในสังคมไทยซึ่งอุดมไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา แหล่งท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบของศรัทธาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด แหล่งเหล่านี้ไม่เพียงดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยความวิจิตรบรรจงของสถาปัตยกรรม ความงดงามของธรรมชาติ หรือเอกลักษณ์ทางศิลปะ แต่ยังรวมถึงความหมายอันลึกซึ้งและพลังทางจิตวิญญาณที่ผู้คนในสังคมให้คุณค่า ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการเดินทางเพื่อแสวงบุญและสัมผัสประสบการณ์ที่ไม่ใช่แค่การมองเห็นด้วยตาเปล่า (Cohen, 2008; Richards, 2007)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย หรือ "ภาคอีสาน" เป็นภูมิภาคที่โดดเด่นด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "พระธาตุ" ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ แต่ยังเป็นสัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธศาสนาและเป็นศูนย์รวมความศรัทธาของชุมชนในระดับภูมิภาค พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม จัดเป็นหนึ่งในพระธาตุที่มีชื่อเสียงและมีความสำคัญสูงสุด เปรียบเสมือนศูนย์กลางแห่งความเชื่อและศรัทธาของชาวพุทธในภูมิภาคนี้มาอย่างยาวนานนับศตวรรษ ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุพนมจึงมิได้เป็นเพียงเรื่องของ

ศาสนาเท่านั้น แต่ยังฝังรากลึกอยู่ในวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของผู้คน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงศักยภาพมหาศาลในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและสร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่นในปัจจุบัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2545; วิโรจน์ ตั้งวาณิชย์, 2558)

อย่างไรก็ตาม โลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลกระทบต่ออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ต่อรูปแบบการแสดงออกของศรัทธา พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ตลอดจนมุมมองที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา นักวิชาการและผู้คนในสังคมบางส่วนเกิดความกังวลว่า ความเชื่อและคุณค่าทางจิตวิญญาณอาจถูกกลดทอนความศักดิ์สิทธิ์หรือกลายเป็นเพียงสินค้าเชิงพาณิชย์เพื่อตอบสนองตลาดการท่องเที่ยว ซึ่งอาจนำไปสู่การสูญเสียแก่นแท้ของศรัทธา ในทางกลับกัน อีกบางกลุ่มกลับมองว่าการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นโอกาสอันดีในการสื่อสารวัฒนธรรมและจิตวิญญาณแห่งศรัทธาให้เข้าถึงผู้คนในวงกว้างขึ้นในรูปแบบที่เข้าสมัยและน่าสนใจ อันเป็นการต่อยอดคุณค่าเดิมให้คงอยู่และแพร่หลายออกไป (Bourdieu, 1986)

ด้วยเหตุผลและความสำคัญดังกล่าว บทความวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งศึกษา "พลวัตความเชื่อ" ที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุพนม กล่าวคือ การทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของความเชื่อและศรัทธาที่สัมพันธ์กับพระธาตุพนมในยุคสมัยใหม่ นอกจากนี้ ยังจะวิเคราะห์ถึงการปรับตัวของแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ต่อแนวโน้มการท่องเที่ยวยุคใหม่ในหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งอาจจะไม่ได้แสวงหาเพียงการทำบุญเท่านั้น แต่ยังรวมถึงประสบการณ์เชิงวัฒนธรรม การเรียนรู้ และการพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนการจัดการพื้นที่ที่ท่องเที่ยวให้สามารถรองรับความต้องการที่หลากหลายของนักท่องเที่ยวได้อย่างสมดุล และการส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นให้เติบโตอย่างยั่งยืนไปพร้อมกับการธำรงรักษาคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยงานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนสมมุติฐานสำคัญที่ว่า ความเชื่อและศรัทธาในพระธาตุพนมไม่ได้ลดลงในยุคปัจจุบัน หากแต่มีการปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับกระแสสังคมและวัฒนธรรมสมัยใหม่อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน โดยยังคงรักษาทบาทของการเป็นศูนย์รวมจิตใจและแหล่งพลังทางจิตวิญญาณไว้ได้

กรอบแนวคิด

การศึกษาเรื่องพลวัตความเชื่อกับการท่องเที่ยวยุคใหม่ในกรณีของพระธาตุพนม ดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิดหลัก 3 ประการ ได้แก่

1. **ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital)** ของ Pierre Bourdieu (1986) ซึ่งอธิบายว่าความเชื่อและค่านิยมทางวัฒนธรรมที่ฝังรากอยู่ในชุมชนสามารถแปรเปลี่ยนเป็นทุนทางเศรษฐกิจและสังคมได้ โดยเฉพาะเมื่อได้รับการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพในบริบทของการท่องเที่ยว

2. พลวัตทางสังคม (Social Dynamics) แนวคิดนี้ เน้นการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม ความเชื่อ และบทบาทของสถาบันทางสังคมเมื่อเผชิญกับแรงกดดันจากภายนอก เช่น กระแสโลกาภิวัตน์หรือเทคโนโลยีดิจิทัล (Giddens, 1991; Castells, 2010) ซึ่งสามารถนำไปสู่การปรับตัวเชิงโครงสร้าง หรือการเปลี่ยนแปลงคุณค่าดั้งเดิมในบริบทของศรัทธา

3. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศรัทธา (Cultural and Religious Tourism) โดยอ้างอิงแนวคิดของ Timothy & Olsen (2006) ที่เสนอว่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาไม่เพียงเกี่ยวข้องกับ การแสวงบุญ แต่ยังครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นด้วย

กรอบแนวคิดดังกล่าวจะเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อและการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในบริบทที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของยุคปัจจุบัน ซึ่งต้องพิจารณา ทั้งมิติของวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจร่วมกัน (Richards, 2007; Rinschede, 1992)

พระธาตุพนม: ความเป็นมาและบริบททางศรัทธา

พระธาตุพนมถือเป็นพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีบทบาทเป็น ศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนในภูมิภาคมาอย่างยาวนาน ตามตำนานกล่าวว่าพระธาตุพนมเป็นที่ บรรจุพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า สร้างขึ้นโดยพระมหากัสสปะเถระพร้อมด้วยพระอรหันต์จำนวน 500 รูป เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 8 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างชุมชนกับศาสนาใน ฐานะรากฐานของอัตลักษณ์ (พงษ์ศักดิ์ ชูแสง, 2559)

ในเชิงวัฒนธรรม พระธาตุพนมไม่เพียงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีสถานะ เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่หลอมรวมประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของคนในพื้นที่และภูมิภาค ไกลเคียง เช่น สปป.ลาว ที่มีการเดินทางมาแสวงบุญเป็นประจำทุกปี ความเชื่อเหล่านี้ถูกส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านทั้งครอบครัว วัด และสื่อมวลชนท้องถิ่น ซึ่งช่วยหล่อหลอมความศรัทธาอย่างต่อเนื่อง (Sponsel, 2012)

งานวิจัยของ ศิริพร สิงห์สุวรรณ (2562) พบว่าการนมัสการพระธาตุพนมโดยเฉพาะในช่วง เทศกาลนมัสการพระธาตุ (เดือนสาม) มีผลต่อการสร้างความร่วมมือทางสังคมในชุมชน และส่งเสริม บทบาทของศาสนาในการเชื่อมโยงผู้คนผ่านกิจกรรมพิธีกรรม เช่น ขบวนแห่เครื่องสักการะและการ บวงสรวงซึ่งมีผู้เข้าร่วมจำนวนมาก

การศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า แม้ในโลกยุคใหม่ที่มีความศรัทธาถูกมองว่าอาจลดน้อยลง แต่ใน บริบทของพระธาตุพนม ความเชื่อยังคงมีพลังในเชิงสัญลักษณ์และเป็นทรัพยากรทางสังคมที่มี ศักยภาพสูงต่อการขับเคลื่อนชุมชนและเศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยวศรัทธา (Cohen, 1998; Graburn, 2001)

พลวัตความเชื่อในยุคดิจิทัล

ความเชื่อในยุคปัจจุบันได้ปรับตัวอย่างมีนัยสำคัญภายใต้บริบทของเทคโนโลยีสารสนเทศและสังคมดิจิทัล โดยเฉพาะในช่วงหลังการระบาดของ COVID-19 ความศรัทธาที่เคยผูกติดอยู่กับพิธีกรรมและการเข้าร่วมทางกายภาพ ได้ขยายสู่โลกออนไลน์ เช่น การไหว้พระธาตุผ่านแพลตฟอร์มไลฟ์สด การร่วมทำบุญผ่านแอปพลิเคชัน และการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาแบบเสมือน (virtual pilgrimage) ซึ่งสะท้อนถึงความสามารถของศรัทธาในการปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีโดยไม่สูญเสียแก่นสารทางจิตวิญญาณ (Helland, 2005)

จากการศึกษาของ Campbell (2010) แนวคิดเรื่อง "ศาสนาออนไลน์" (online religion) และ "ศาสนาในโลกออนไลน์" (religion online) มีผลต่อการสร้างสรรค์พื้นที่ใหม่ทางจิตวิญญาณ ที่ผู้ศรัทธาสามารถแสดงความเลื่อมใสในรูปแบบที่หลากหลาย และเชื่อมโยงกับชุมชนความเชื่อได้ทั่วโลก การนมัสการพระธาตุพนมจึงไม่จำกัดอยู่เพียงในภูมิภาคอีสานอีกต่อไป แต่กลายเป็นประสบการณ์ทางจิตวิญญาณที่สามารถข้ามพรมแดนด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ

ในระดับพื้นที่ การที่วัดพระธาตุพนมมีการสร้างเพจ Facebook และใช้ YouTube ถ่ายทอดกิจกรรมสำคัญ เช่น เทศกาลนมัสการพระธาตุ หรือพิธีสวดมนต์ข้ามปี แสดงให้เห็นถึงการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือในการขยายอิทธิพลทางศรัทธาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับที่กว้างขึ้น (วิโรจน์ ตั้งวาณิชย์, 2564)

อย่างไรก็ดี ความเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นเส้นตรง หากแต่มีทั้งแรงต้านและแรงส่ง เช่น ความกังวลจากผู้นำทางศาสนาเกี่ยวกับการลดทอนคุณค่าพิธีกรรมแบบดั้งเดิม หรือการใช้เทคโนโลยีเพียงเพื่อการสร้างภาพลักษณ์เท่านั้น โดยไม่ได้ส่งเสริมแก่นสารของความศรัทธาอย่างแท้จริง (Campbell & Tsuria, 2021)

ดังนั้น พลวัตของความเชื่อในยุคดิจิทัลจึงเป็นภาพสะท้อนของการต่อรองทางวัฒนธรรมระหว่างความศรัทธาในรูปแบบเดิมและความจำเป็นในการปรับตัวให้สอดคล้องกับกระแสสมัยใหม่ ซึ่งหากมีการออกแบบการสื่อสารทางศาสนาอย่างรอบคอบและมีจริยธรรม ก็สามารถใช้เทคโนโลยีเป็นช่องทางในการสืบสานศรัทธาและสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ทางจิตวิญญาณต่อไปได้

ศรัทธากับเศรษฐกิจการท่องเที่ยว

ความศรัทธาที่มีต่อพระธาตุพนมมิได้เป็นเพียงพลังทางจิตวิญญาณเท่านั้น หากแต่ยังเป็นต้นทุนทางเศรษฐกิจที่สำคัญในระดับท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (religious tourism) ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อแสวงบุญ การทำบุญ หรือการเข้าร่วมพิธีกรรม กลายเป็นปัจจัยที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อเศรษฐกิจชุมชน (Olsen & Timothy, 2006)

พระธาตุพนมเป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลประจำปี เช่น เทศกาลนมัสการพระธาตุพนม ที่มีผู้แสวงบุญจำนวนมากเดินทางมาเยือน

ก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจในวงกว้าง ไม่ว่าจะเป็นการค้าขายสินค้าท้องถิ่น การบริการที่พัก การขนส่ง และการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2561)

จากการสำรวจภาคสนามในพื้นที่อำเภอธาตุพนม พบว่าชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ย 20-30% ในช่วงเทศกาลใหญ่ โดยเฉพาะครัวเรือนที่ประกอบอาชีพค้าขายอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก และการให้บริการโฮมสเตย์หรือห้องพัก ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทของความเชื่อทางศาสนาในการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก (ศิริพร สิงห์สุวรรณ, 2562)

นอกจากนี้ยังพบว่ามีกรรวมกลุ่มของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม เช่น กลุ่มแม่บ้านที่จัดทำผ้าไหมพื้นเมืองและผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมอื่น ๆ เพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งช่วยให้เกิดการสร้างงานในท้องถิ่น และส่งเสริมความเข้มแข็งของทุนทางสังคม (social capital) ภายในชุมชน (Putnam, 2000)

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาจะเกิดขึ้นอย่างยั่งยืนก็ต่อเมื่อมีการจัดการที่ดี ไม่ให้ส่งผลกระทบต่อความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่ เช่น ปัญหาความแออัด มลภาวะ หรือการทำลายคุณค่าทางวัฒนธรรมเพื่อผลประโยชน์ระยะสั้น (Sharpley & Sundaram, 2005)

กรณีของพระธาตุพนมจึงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการเปลี่ยนทุนทางศรัทธาให้กลายเป็นกลไกทางเศรษฐกิจในระดับชุมชน โดยต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน หน่วยงานรัฐ และภาคเอกชน เพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวที่เคารพต่อบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น และเป็นประโยชน์ต่อคนในพื้นที่อย่างแท้จริง

กรณีศึกษาและการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่พระธาตุพนมมีบทบาทสำคัญในการรักษาและส่งเสริมความศรัทธา รวมถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาททั้งในด้านการจัดกิจกรรมทางศาสนา การอนุรักษ์ประเพณี และการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น

การจัดกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีท้องถิ่น

งานนมัสการพระธาตุพนมประจำปี ซึ่งจัดขึ้นในช่วงวันขึ้น 10 ค่ำ เดือน 3 ถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี เป็นกิจกรรมที่ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดเตรียมและดำเนินการ เช่น การฟ้อนรำถวาย การจัดขบวนแห่ และการจัดเตรียมสถานที่สำหรับรองรับผู้แสวงบุญจากทั่วประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน

การอนุรักษ์และส่งเสริมผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม

ชุมชนในพื้นที่ได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตและจำหน่ายสินค้าที่สะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ผ้าไหม ผ้าฝ้ายทอมือ และผลิตภัณฑ์หัตถกรรมอื่น ๆ ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน แต่ยังเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และมีส่วนร่วมกับวิถีชีวิตของชุมชน เช่น การเรียนรู้การทอผ้า การทำอาหารพื้นบ้าน และการเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งช่วยสร้างประสบการณ์ที่ลึกซึ้งและยั่งยืนให้กับนักท่องเที่ยว

การจัดการและการบริหารจัดการร่วม

การบริหารจัดการพื้นที่พระธาตุพนมมีการประสานงานระหว่างวัด ชุมชน หน่วยงานรัฐ และภาคเอกชน เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและศาสนา ตัวอย่างเช่น การจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนเพื่อดูแลและบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ

การศึกษาและการถ่ายทอดองค์ความรู้

ชุมชนมีบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุพนมให้กับคนรุ่นใหม่และนักท่องเที่ยว ผ่านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดนิทรรศการ และการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและความตระหนักรู้ในคุณค่าทางวัฒนธรรมและศาสนา

การมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่พระธาตุพนมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยรักษาและส่งเสริมความศรัทธา รวมถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีศักยภาพทางวัฒนธรรมและศาสนา

ความท้าทายและแนวทางการพัฒนา

แม้การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุพนมจะมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในท้องถิ่น แต่ก็เผชิญกับความท้าทายหลายประการที่ต้องได้รับการจัดการอย่างรอบคอบ

ความแออัดและผลกระทบสิ่งแวดล้อม ในช่วงเทศกาลใหญ่ มีจำนวนนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดความแออัดในพื้นที่ มีผลต่อทั้งสิ่งแวดล้อม ความสงบของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และสุขภาพ

ชุมชน ปัญหานี้อาจกระทบต่อประสบการณ์ของผู้แสวงบุญและลดคุณค่าทางจิตวิญญาณของสถานที่ (UNESCO, 2018)

การบิดเบือนความเชื่อเพื่อเชิงพาณิชย์ ความนิยมในการท่องเที่ยวเชิงศรัทธานำไปสู่การบิดเบือนพิธีกรรมหรือการใช้ภาพลักษณ์ของพระธาตุเพื่อการโฆษณาเกินจริง ซึ่งอาจนำไปสู่การลดทอนความศักดิ์สิทธิ์และทำลายความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน (Cohen, 1998)

ความไม่เท่าเทียมทางผลประโยชน์ แม้การท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดรายได้ แต่การกระจายผลประโยชน์ยังไม่เป็นธรรม ชุมชนบางส่วนโดยเฉพาะผู้ประกอบการรายย่อยอาจไม่ได้รับประโยชน์เท่าเทียมกับธุรกิจรายใหญ่ หรืออาจถูกผลักดันออกจากพื้นที่เศรษฐกิจสำคัญ

แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การจัดการพื้นที่อย่างสมดุล โดยการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาล ใช้ระบบจองล่วงหน้า และส่งเสริมการท่องเที่ยวในช่วงนอกฤดูกาล

การสร้างความรู้ความเข้าใจทางวัฒนธรรม ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ และการจัดการสื่อสารอย่างเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น

การเสริมสร้างบทบาทของชุมชน โดยการสนับสนุนกลุ่มชาวบ้านให้มีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน พัฒนา และบริหารจัดการการท่องเที่ยว

การใช้เทคโนโลยีเพื่อการจัดการ เช่น ระบบข้อมูลนักท่องเที่ยวแบบเรียลไทม์ การพัฒนาแอปพลิเคชันแนะนำเส้นทางเชิงวัฒนธรรม และการสื่อสารความรู้ด้วยสื่อดิจิทัล

แนวทางดังกล่าวไม่เพียงแต่จะช่วยลดปัญหา แต่ยังเสริมสร้างความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาให้เป็นรูปแบบที่เคารพต่อวัฒนธรรม สังคม และสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

บทสรุป

บทความนี้ได้ศึกษาพลวัตของความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุพนมในจังหวัดนครพนม และวิเคราะห์บทบาทของความเชื่อทางศาสนากับการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในยุคใหม่ โดยเน้นที่การเชื่อมโยงระหว่างศรัทธาทางศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น และเศรษฐกิจเชิงท่องเที่ยว ผ่านกรณีศึกษาพระธาตุพนมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผลการศึกษาพบว่า ความศรัทธาที่มีต่อพระธาตุพนมมิได้ลดลงในยุคปัจจุบัน แต่กลับมีการปรับตัวเข้าสู่พลวัตใหม่ที่สอดคล้องกับแนวโน้มการท่องเที่ยวยุคดิจิทัล ความเชื่อจึงเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมและเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

1. **ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน** ควรสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดกิจกรรมทางศาสนา การอนุรักษ์ประเพณี และการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับชุมชน

2. **พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก** ควรปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมและเพียงพอ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนท้องถิ่น

3. **ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน** ควรพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นความยั่งยืน โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชน และการสร้างรายได้อย่างเป็นธรรม

4. **ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการส่งเสริมการท่องเที่ยว** ควรนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น การจัดทำเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระธาตุพนมและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

5. **ส่งเสริมการวิจัยและการศึกษา** ควรสนับสนุนการวิจัยและการศึกษาเกี่ยวกับพระธาตุพนมและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาความรู้และแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การดำเนินการตามข้อเสนอแนะดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น อนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีที่มีคุณค่า และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในพื้นที่พระธาตุพนมและภาคอีสานโดยรวม

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2561). รายงานการประเมินผลกระทบด้านการท่องเที่ยวเทศกาลพระธาตุพนม. สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- ทัศนัย เศรษฐเสรี. (2563). ความเชื่อในชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พงษ์ศักดิ์ ชูแสง. (2559). ดำเนินพระธาตุพนมกับความเชื่อของคนอีสาน. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2545). มานุษยวิทยากับการพัฒนาชนบทไทย. มติชน.
- ศิริพร สิงห์สุวรรณ. (2562). การศึกษาบทบาทของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบริเวณพระธาตุพนม. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วิโรจน์ ตั้งวาณิชย์. (2564). *ศรัทธาดิจิทัลกับพระธาตุพนม*. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). Greenwood.

Campbell, H. A. (2010). *When religion meets new media*. Routledge.

Campbell, H. A., & Tsuria, R. (Eds.). (2021). *Digital religion: Understanding religious practice in digital media*. Routledge.

Cohen, E. (1998). Tourism and religion: A comparative perspective. *Pacific Tourism Review*, 2(1), 1–10.

Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford University Press.

Graburn, N. H. H. (2001). Secular ritual: A general theory from the perspective of cultural tourism. *Tourism*, 49(3), 30–40.

Helland, C. (2005). Online religion as lived religion: Methodological issues in the study of religious participation on the Internet. *Online-Heidelberg Journal of Religions on the Internet*, 1(1), 1–16.

McKercher, B., & du Cros, H. (2002). *Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management*. Routledge.

Olsen, D. H., & Timothy, D. J. (2006). Tourism and religious journeys. In D. J. Timothy & D. H. Olsen (Eds.), *Tourism, religion and spiritual journeys* (pp. 1–21). Routledge.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

Richards, G. (2007). *Cultural tourism: Global and local perspectives*. Routledge.

Rinschede, G. (1992). Forms of religious tourism. *Annals of Tourism Research*, 19(1), 51–67.

Sharpley, R., & Sundaram, P. (2005). Tourism: A sacred journey? The case of ashram tourism, India. *International Journal of Tourism Research*, 7(3), 161–171.

UNESCO. (2018). *Managing tourism at World Heritage sites: Practical manual for World Heritage site managers*. UNESCO World Heritage Centre.